

Sotien syitä kartoittamassa

Hannu Virtanen

Anssi Männistö (toim.): *Miksi soditaan? Vastapaino* 2003.

Kirja *Miksi soditaan?* on kokoelma kirjoituksia sodista tai muista maailman konflikteista. Kirjan toimittamisen lähtökohtana on ollut Ylen opetusohjelmien tuottama samanniminen televisiosarja. Sarjan kokoamisen periaatteena taas oli hakea vastausta kirjan otsikon kysymykseen haastatteleamalla suomalaisia tutkijoita. Haastateltavat on valittu ilmeisesti kahdella periaatteella: Ensinnäkin ovat ne, joiden tekemät tut-

kimukset liittyvät tai ainakin sivuavat jotenkin sotaan tai konflikteja. Toiseksi on ilmeisesti haluttu tiettyjen tieteenalojen näkökulma sotaan riippumatta siitä ovatko kyseisten tieteenalojen edustajat perehtyneet oman alansa sodan tutkimukseen. Tällä metodilla saadaan toki aikaan televisiosarja ja kirjakin, mutta saadaanko vastauksia sodan syihin?

Kirjan artikkelien aiheet ovat moninaiset. Ne käsittelevät mm. Lähi-idän kysymystä, kolonialismia, nationalismia, sotaretoriikkaa, islamia, uskontoa ja psykologiaa. Useimmat kir-

joittajat ovat päteviä asiantuntijoita käsittelemisään aiheissa. Kirjoittajien näkemykset menevät usein myös ristiin, mikä on sinänsä hyvä asia, sillä suomalaisella on taipumusta suhtautua kovin hartaasti kaikkeen mitä tieteen nimissä kerrotaan. Täten lukijalle selviää, että monet kysymykset ovat vielä avoimia. Eräät kirjan väitteistä ovat myös virheellisiä tai muuten kyseenalaisia. Rajoittavaksi tekijäksi kirjassa nousee myös kirjoitusten pituus: monia asioista voidaan kuvata vain pääpiirteittäin.

Uudet sodat ja ahneet päälliköt

Kirjan aloittaa Heikki Luostarinen artikkelillaan "Sodan viestit". Hän tarkastelee sotien uutisointia meillä ja muualla. Hänen mukaansa suomalaisen median kehittyi kylmän sodan vuosina salakielisyyden perinne, joka heijastuu yhä esimerkiksi NATO-keskustelussa. Saattaisikohan tämän päivän keskusteluun tai keskustelemattomuuteen vaikuttaa kuitenkin enemmän median halu ohjata kansan mielipiteenmuodostusta?

Outo on myös väite, jonka mukaan sota olisi luonnollistunut vasta 1900-luvun ihmiselle. Asia kun on päin vastoin: vasta 1900-luvulla alettiin laittaa kyseenalaiseksi sodan käyttö valtioiden välisten suhteiden ratkaisijana.

Raimo Väyrynen tekee katsauksen sotien luonteen muuttumisesta keskiajasta tähän päivään kirjoituksessaan "Ahneus ja sota". Tarja Cronberg taas pohtii huomisen sotia artikkelissaan "Tulevaisuuden sodat – maan päällä ja taivaissa". Molempien käsityksen mukaan valtioiden väliset sodat ovat väistyvä ilmiö, ja aikamme sodat, jotka ovat lähinnä sisällissotia, ovat uusi ilmiö. Aivan uudesta ilmiöstä tuskin kuitenkaan on kyse, sillä sotia on käyty ennen kuin valtioita on muodostettukaan. Väyrynen torjuu myös usein esitetyn väitteen, että viime vuosikymmenten sotien päämääränä olisi ollut pyrkimys luonnonvarojen hallintaan.

Cronberg kirjoittaa taas että kylmän sodan loppuminen olisi syynä moneen nykypäivän konfliktiin, sillä kylmä sota piti monilla alueilla yhteiskunnalliset ristiriidat kurissa. Tämä on varmaankin osittain totta, mutta toisaalta kylmä sota myös loi uusia konflikteja ja ruokki pikkukonflikteja siten että niistä tuli verisiä sisällissotia kuten esimerkiksi Somaliassa, Angolassa ja Mosambikissa. Oudolta vaikuttaa myös se, että Cronberg tuntuu ikään kuin ottavan faktana sen, että Yhdysvaltain sotatoimien päämää-

räänä olisi pelkästään ihmisoikeuksien ja demokratian puolustaminen.

Nähtäväksi myös jää pitävätkö Väyrysen ja Gronbergin olettamukset sotien luonteen muuttumisesta todellakin paikkansa vai onko kyseessä vain väliaikainen trendi. Artikkelit kun on kirjoitettu ennen Irakin sotaa.

Siirtomaa-ajan raskas perintö

Siirtomaa-ajan perinnön merkitystä maailman tämän päivän useiden konfliktien taustatekijänä valottaa Tuomo Melasuon kirjoitus "Siirtomaavaltojen ajasta uuteen imperiumiin? Globalisaatiota ja oikeudenmukaisuutta". Melasuon artikkeli on kirjan johdonmukaisin ja samalla myös pessimistisin. Hänen mukaansa eriarvoisuus on viime vuosina globalisaation johdosta vain lisääntynyt maailmassa, ja tämä on aiheuttanut ja tulee tulevaisuudessa yhä lisäämään konfliktien ja terrorismin todennäköisyyttä. Esimerkiksi islamilaisissa maissa elää 700 miljoonaa nuorta ilman toivoa paremmasta tulevaisuudesta. Tämä jos mikä omiaan edistämään ääriliikkeiden kasvua.

Pertti Multanen kirjoittaa Israelin ja palestiinalaisten konfliktin taustoista artikkelissaan "Lähi-idän sotien ja konfliktien kierre". Myös hän osoittaa, että konfliktin taustalla on alueen siirtomaamenneisyys. Fundamentaalistien liikkeiden synty arabimaailmassa johtui hänen mukaansa juutalaisvaltion vuonna 1967 tapahtuneesta laajenemisesta. Lyhyessä artikkelissa paljon lisäinformaatiota antaisi numeroiden käyttö. Esimerkiksi sen faktan, että Palestiinan alueen koko väestöstä on vuonna 1918 vain noin 10 % arvioitu olleen juutalaisia ja parikymmentä vuotta myöhemminkin vain kolmasosan, esiintuominen olisi huomattavasti kirkastanut kokonaiskuvaa.

Islamin uskonto on länsimaissa huonossa maineessa, koska se liitetään helposti juuri so-taisuuteen. Siksi on paikallaan että kirjassa on islamia tarkasteleva artikkeli. Sen on kirjoittanut arabialaisen kulttuurin tuntija Jaakko Hämeen-Anttila. Artikkelissaan "Islam – sodan ja rauhan uskonto" Hämeen-Anttila kertoo, ettei islamin historia todista erityisestä sotaisuudesta, jos sen laajenemista vertaa sen kukoistusajan yleiseen tapaan käyttää sotaa valloituspolitiikan välineenä. Hän valaisee myös islamin rauhanomaisia puolia, vaikka myöntää ettei siihen koskaan ole liittynyt varhaiskristityille ominaista pasifismia. Silti tässä yhteydessä olisi ol-

lut perusteltua kuvata myös jihadin olemusta; sen luonnetta paitsi ulkoisena myös sisäisenä taisteluna. Poliittinen korrektiuskö on saanut Jaakko Hämeen-Anttilaa jättämään tämän puolen pois? Liika hienovaraisuus saattaa kääntyä myös itseään vastaan uskottavuuden kustannuksella varsinkin kun jihad on suurelle yleisölle tuttu käsite.

Jussi Pakkasvirta käsittelee nationalismia kirjoituksessaan "Onko nationalismista sodan selittäjäksi?" Käsitteilyote vain on yksisuuntainen. Pakkasvirta kun pohtii sitä aiheuttaako nationalismi sotaa. Pohdinnan arvoista olisi myös se, mistä psykologisista tekijöistä nationalismi on seurausta.

Sotaretoriikasta vankilakokeisiin

Riikka Kuusisto kirjoittaa sotapropagandasta artikkelissaan "Läntisten suurvaltain sotaretoriikka". Hänen mukaansa siinä vallitsee selvä kaksinaismoraali. Persian lahden sotaa vuonna 1991, Kosovon sotaa vuonna 1999 ja vuoden 2002 Afganistanin sotaa perustelleissa sankaritarinoina läntiset johtajat kokivat olevansa absoluuttisen totuuden puolella kun taas vihollinen nähtiin pahuuden ruumiillistumana. Aivan toisenlaista retoriikkaa käytettiin perustelemaan sitä miksi Bosniassa tai Ruandassa tapahtuneisiin kansanmurhiin ei haluttu puuttua. Näitä kriisejä kuvailtiin järjettömien luonnonkatastrofien kaltaisina tapahtumina, joihin ei voinut sekaantua.

Uskonnoista kirjoittaa myös uskontotieteilijä Juha Pentikäinen artikkelissaan "Uskontojen kertomukset ja pitkä muisti". Pentikäisen kirjoittaa ennemminkin subjektiivisista näkemyksistään sodan ja uskonnon suhteesta sen sijaan että esittelisi sitä, miten eri uskontojen myyttejä on käytetty sodan oikeuttamiseen. Erityisesti odottaisi kuvausta kristinuskon pyhistä sodista; kristinuskollahan on maailman uskonnoista kaikkein verisin historia. Hämäräksi lukijalle jää myös se, mitä mitä pyhällä sodalla yleensä tarkoitetaan, tai mitä Pentikäinen sillä tarkoit-

taa. Mapuche-intiaanien rauhanomaista taistelua maidensa puolesta tuskin voi kutsua pyhäksi sodaksi, kuten Pentikäinen tekee.

Myös psykologi Pekka Niemellä on artikkelissaan "Epätodennäköiset väkivallantekijät" niin sanotusti pallo hukassa. Niemi suoltaa pikemminkin kaunokirjallisuudesta tutulla tajunnanvirtatekniikalla vanhoja sosiaalipsykologian klassikkotutkimuksia kuten Millgramin tottelevaisuuskoetta tai Stanfordin vankilakoetta päätyen sadismiinkin tai suomalaisen perheen alasajoon. Sinänsä mielenkiintoisia aiheita, mutta se miten nämä pääasiassa yksilöpsykologiset ilmiöt liittyvät sodankäyntiin, jää selitystä vaille. Niemi olisi voinut sen sijaan esitellä joitakin niistä lukuisista tutkimuksista, joissa psykologian teorioita on sovellettu sodankäyntiin.

Sodan varsinaiset syyt puuttuvat

Vaikka kirja on monissa suhteissa tärkeä ja mielenkiintoinen – monien konfliktien taustatekijöitä esitellään kirjassa varsin ansiokkaasti – olisi lukija kuitenkin odottanut vastausta kirjan nimen esittämään kysymykseen: miksi soditaan? Konfliktien taustatekijöiden osoittaminen kun ei vielä varsinaisesti selitä sitä miksi ihminen yleensä käy sotia.

Sotien varsinaisista syistä esitetyistä kymmenistä teorioista tässä kirjassa sivutaan vain kahta ja niitäkin pintapuolisesti: yhteiskunnalliset epäkohdat ja ahneus. Edellistä sivuaa Mellassuo ja jälkimmäistä Raimo Väyrynen. Väyrysen mukaan uusia sotia selittäisi erilaisten paikallispäälliköiden henkilökohtainen ahneus. Tämä lienee kuitenkin liian yksinkertainen selitysmalli.

Kirjaa tulee siis lukea kokoelmana eräitä näkökulmina eräisiin sotiin. Sitä ei voi pitää kokonaiskuvana siitä tutkimuksesta, jota sotaan liittyen on maailmalla tehty.

Kirjoittaja on filosofian lisensiaatti, joka valmistelee väitöskirjaa Turun yliopistossa aineenaan etninen ja uskonnollinen sota.